

Azərbaycan Respublikasının Dövlət Turizm Agentliyi
Mingəçevir Turizm Kolleci
Publik Hüquqi Şəxsi

BLUM TAKSANOMİYASININ TƏTBİQİNƏ DAİR
AKADEMİK HEYƏT ÜÇÜN TƏLİMAT

Tədrisdə Keyfiyyət Təminatı

Mingəçevir - 2024

Mündəricat

<i>Giriş</i>	(səh) 3
1. Blum taksanomiyaşının qısa tarixi.....	(.səh) 3
2. Təlimin məqsədi və təlim nəticələri.....	(səh) 4
3. Blum taksanomiyaşısı haqqında ümumi məlumat.....	(səh) 5
3.1. Faktual bilik.....	(səh) 6
3.2. Konseptual bilik.....	(səh) 6
3.3. Prosedur bilik.....	(səh) 7
3.4. Metakoqnitiv bilik.....	(səh) 7
4. İdrak prosesinin mərhələləri.....	(səh) 8
4.1. <i>Yadda saxlama</i>	(səh) 8
4.2. <i>Anlama</i>	(səh) 8
4.3. <i>Tədbiqetmə</i>	(səh) 9
4.4. <i>Təhlil</i>	(səh) 9
4.5. <i>Qiymətləndirmə</i>	(səh) 10
4.6. <i>Yaratma</i>	(səh) 10
5. Qiymətləndirmədə Blum taksanomiyaşısının tətbiqi.....	(səh) 11

Təsdiq ediram:

Mingəçevir Turizm Kollecinin

direktoru

Kamal Əhmədov

13 sentyabr 2024-cü il

BLUM TAKSANOMİYASININ TƏTBİQİNƏ DAİR AKADEMİK HEYƏT ÜÇÜN TƏLİMAT

Giriş

Təhsil sistemi insan kapitalının formalaşmasına töhfə verən ən zəruri sahələrdən biridir. Lakin təhsil mütəxəssisləri və ictimaiyyət nümayəndələri son 50 ildə inkişaf etmiş və üçüncü dünya ölkələrini də əhatə edən böhranın təhsil sahəsini də toxunduğunu qeyd edir.

Bunun əsas səbəblərini aradan qaldırmaq üçün təhsil sistemini dövrün tələblərinə uyğunlaşdırmaq zəruridir. Belə ki, təhsil prosesinin məzmununu əsaslı şəkildə yenidən nəzərdən keçirmək, tələbəni onun mərkəzinə qoymaq və təhsil alanlar eşitdiklərini və ya oxuduqlarını təkrarlamaq əvəzinə, informasiyanı əldə etməyi, onunla işləməyi öyrətmək zəruridir. Tədqiqatlar onu göstərir ki, təhsil alanlar mətni əzbərləmək əvəzinə, onu öz aralarında müzakirə etdikdə və ya məzmununu bir-birinə izah etdikdə təlim prosesindən maksimum yararlanırlar.

Bu təlimat auditoriyaya yeni daxil olan gənc müəllimlərin pedaqoji və psixoloji ustalıqlarının artırılması məqsədilə təlim prosesinə cəlb edilənlər üçün mükəmməl material hesab edilə bilər. Eləcə də, təlim prosesinin planlaşdırılması üçün, təlim kurslarının aparılması üçün istifadə edilə bilər.

1. Blum taksonomiyasının qısa tarixi

Taksonomiya yunan sözü olub ("taxis-sifariş, nomos-qayda, qanun") təsnifat prinsiplərini, məqsəd və metodlarını öyrənir. Öyrənmə nəzəriyyəsində qarşıya qoyulmuş məqsədləri daha səmərəli şəkildə dizayn etmək və qiymətləndirmək üçün təhsil məqsədlərini təsnif etməyə ehtiyac yaranır. Bu istiqamətdə ən çox istinad edilən üsullardan biri Blum taksonomiyasıdır. Blum taksonomiyası tədris prosesində tənqidi düşüncə bacarıqlarını inkişaf etdirmək üçün təhsilverənlər tərəfindən istifadə edilən effektiv vasitələrdən biridir. Bu termin ilk dəfə 1954-cü ildə Benjamin Blum və onun həmkarları olan Maks Enqlehart, Edvart Furst, Valter Hill və Dveid Kratholl tərəfindən "Təhsil məqsədlərinin taksonomiyası" kitabında təqdim edilmiş və "bilik, anlama, tətbiq, təhlil, sintez və qiymətləndirmə" kimi idrak bacarıqlarını özündə birləşdirməklə piramida şəklində təsvir edilmişdir.

2001-ci ildə yenidən təkmilləşdirilmiş taksonomiyada "sintez" bacarığı "yaratmaq" adı ilə dəyişdirilmiş və "qiymətləndirmə" bacarığını əvəz edərək sonuncu hesab edilmişdir. İlk taksonomiya ilə yenilənmiş taksonomiya arasındakı fərqlərdən biri də, ilk taksonomiyada səviyyələr isimlə ifadə edildiyi halda, sonuncuda felle təsvir edilməsidir.

2. Təlimin məqsədi və təlim nəticələri

Təlim prosesini düzgün qurmaq və ona nəzarət etmək üçün tələbənin yiyələndiyi bilik və bacarıqları necə nümayiş etdirməli olduğuna dair nəticələri dəqiq müəyyən etmək vacibdir. Həmçinin təlimin məqsəd və nəticələrini fərqləndirmək lazımdır. Təlim məqsədlərini formalaşdırarkən müəllim təlim prosesinin məzmununun nədən ibarət olduğunu izah edir. Bunun üçün həm təlim prosesinin özünü idarə etmək, həm də onun məzmununu planlaşdırmağa, səmərəliliyini qiymətləndirməyə, düzgün təlim metodları və qiymətləndirmə üsullarını seçməyə imkan və rən təlim nəticələrindən istifadə etmək zəruridir.

Fənnin öyrənilməsinin məqsədinin ifadə edilməsi müəllim-mütəxəssisin ustalığ səviyyəsindən və fənnin tədrisinin məqsədindən asılıdır ki, bu da sillabusda öz əksini tapmalıdır.

Təlimin məqsədi aşağıdakı meyarlara cavab verir:

- müəllimin niyyəti haqqında ümumi bəyanatları əks etdirir (kursun məzmununu əhatə edir);
- zəruri bilik və bacarıqlara sahib olmaq üçün uzunmüddətli nəticəni əks etdirir;
- adətən “qiymətləndirmək”, “anlamaq” və “tanış olmaq” kimi mücərrəd əmr və ifadələrdən istifadə edir;
- 3-5 cümlə ilə ifadə edilir.

Təlim nəticələri – dərslər, seminar, kurs və ya proqram kimi konkret təlim fəaliyyətinin sonunda nümayiş etdiriləcək xüsusi bilik, bacarıq və ya təcrübələrin təsviridir. Düzgün tərtib edilmiş təlim nəticələri ölçülə və qiymətləndirilə bilən bilik və bacarıqların təsvirini ehtiva etməli və tələbənin məlumatı təkrar ifadə etmə qabiliyyətinə yox, onun yeni bilikləri real kontekstdə necə tətbiq edəcəyinə fokuslanmalıdır.

Təlim nəticəsi iki hissədən ibarətdir. Onun birinci hissəsi təlim prosesində “*nəyin mənimsənilməli*” olduğunu göstərir, ikincisi isə tələbənin bu materialı həqiqətən uğurla mənimsədiyini nümayiş etdirmək üçün “*nəyi bacarmalı*” olduğunu təsvir edir. Məsələn, təlimin nəticəsini belə formalaşdırmaq olar: “tələbə tələb və təklif qanununun işləməsini izah etməyi bacarır”. Bu zaman “tələb və təklif qanununun işləməsi” öyrənilən materialın təsviri, “əməliyyatı izah edə bilmək” isə təlim prosesi nəticəsində tələbənin nümayiş etdirməli olduqlarının təsviridir.

Düzgün tərtib edilmiş təlim nəticələri aşağıdakı xüsusiyyətlərə malik olmalıdır:

- tələbələrin təlim prosesində fəal rolunu təşviq etməli;
- təlim prosesinin sonunda tələbələrin hansı qabiliyyətləri nümayiş etdirməli olduqlarını göstərməli;
- təlim məqsədləri ilə uzlaşmalı;
- qiymətləndirmə üsullarını təhsilin məzmunu və təlim prosesi ilə əlaqələndirməli;
- tələbələrə təlim prosesinin yekun nəticəsi barədə əvvəlcədən məlumat verilməli;
- tələbələrə əldə etdikləri bilik və bacarıqları praktikada tətbiq üsullarını izah etməli;
- təlim prosesinin uğurunu yoxlamaq üçün ölçülə və yoxlanıla bilən olmalı;

- 5-10 bəndlə əhatə olunmalıdır.

Təlim prosesinin sonunda mövcud biliklərdən yeni bilikləri formalaşdırmaq məqsədilə effektiv və konkret təlim məqsədlərinin müəyyənləşdirilməsi üçün aşağıdakılar nəzərə alınmalıdır:

1. Konkret mənə daşıyan və nəticəsi ölçülə bilən hərəkəti göstərən fəllərdən istifadə etmək;

Yanlış variant: Dərsi uğurla mənimsəyən tələbə tələb və təklif qanununun mənasını başa düşür. Burada "başla düşmək" fəli kifayət qədər konkret olmadığı üçün tələb və təklif qanununun mənimsənilməsinin qiymətləndirilməsini qeyri- mümkün edir.

Doğru variant: Dərsi uğurla mənimsəyən tələbə tələb və təklif qanununun bazar qiymətinin formalaşmasına təsirini təsvir edir. Burada "başla düşür" fəli "təsvir edir" fəli ilə əvəz edilir, çünki bu təsvirin dəqiq nəticəsini göstərən mənə daşıyır.

2. Tələbə tərəfindən fənnin mənimsənilməsinin qiymətləndirilməsi üçün kifayət qədər konkret meyarlar tərtib etmək.

Təlim nəticələri fənnin mənimsənilməsinin müxtəlif səviyyələrini əks etdirir. Düzgün ifadə edilmiş təlim nəticələri əsasında qurulmuş tədris prosesi tələbəni müvafiq olaraq öyrənilən fənnin bütün məzmunu ilə tanış edir, tədris onun daha mürəkkəb tərəflərinə keçid etməyə imkan yaradır.

Təlim nəticələrinin effektivliyinin yoxlanılması üçün müəllim Cədvəl 1-də qeyd olunmuş sualları cavablandırmaqla özünü yoxlaya bilər.

Cədvəl 1. Təlim nəticələrinin qiymətləndirilməsi siyahısı

<i>Suallar</i>	<i>Bəli</i>	<i>Xeyr</i>
Təlim nəticələri fənnin məqsədlərinə uyğundurmu?		
Təlim nəticələri aşağıdakılara cavab veririmi? – ətraflı və konkretdir – ölçüləbilən və ya müəyyənləşdiriləbiləndir – nəticəyönümlüdür		
Təlim nəticələrinin hər birinə nail olmasının qiymətləndirilməsi üçün tapşırıq müəyyənləşdirilibmi?		
Təlim nəticələri ixtisasın və ya fənnin məzmununu təkmilləşdirmək üçün istifadə edilə bilərmi?		

3. Blum taksonomiyası haqqında ümumi məlumat

Təlim nəticələrinin düzgün formalaşdırılmasında ən çox istifadə olunan alət Blum taksonomiyasıdır. Blum taksonomiyası altı prosedən ibarət iyerarxik strukturdur ki, burada hər sonrakı səviyyə informasiyanı daha dərin mənimsəməyə imkan verir. Blum taksonomiyası həm bütövlükdə ixtisas üzrə, həm də ayrı-ayrı fənlər və mövzular üzrə təlim nəticələrini formalaşdırmaq üçün istifadə edilə bilər.

Blum taksonomiyası *üç öyrənmə sahəsini* əhatə edir:

- koqnitiv öyrənmə (idraki və ya əqli bacarıqlar)
- affektiv öyrənmə (hiss və emosional münasibətlər)
- psixomotor öyrənmə (fiziki və ya praktiki bacarıqlar).

Biliyin özü məzmununun xüsusiyyətlərindən asılı olaraq *dörd formaya* bölünür:

- faktual biliklər
- konseptual biliklər
- prosedur biliklər
- metakognitiv biliklər.

3.1 Faktual bilik

Tələbənin fənn ilə tanış olduqdan sonra və ya ona aid məsələləri həll edərkən nümayiş etdirməli olduğu əsas elementlər haqqında bilikdir.

Faktual biliklər iki yarımtipdən ibarətdir:

- terminoloji biliklər
- konkret ünsürlər və detallar haqqında biliklər.

a) *terminoloji bilik* – konkret şifahi, qeyri-verbal əlamətlər və ya simvollar (sözlər, rəqəmlər, təsvirlər) haqqında bilikdir. Bu bilik tələbənin öyrənilən mövzunun məzmununu qavramasına, həmçinin öz biliyini ifadə etməsinə vasitəçilik edir. Bunlara misal olaraq *əlifba, xəritəçəkmədə istifadə olunan simvollar, transkripsiyada istifadə olunan işarələr, elmi terminologiya və s.* haqqında bilikləri göstərmək olar.

b) hadisələr, yerlər, insanlar, məlumat mənbələri haqqında biliklər isə *konkret detallar və elementlər haqqında biliklərə* aiddir. Bunun əsasında proseslər və hadisələr haqqında bilikləri dəqiqləşdirmək və təfərrüatlandırmaq, baş verənlərin mənzərəsini aydınlaşdırmaq mümkün olur. Bunlara *müəyyən bir ölkədə istehsal olunan və ixrac edilən əsas mallar, xəbərlərdə qeyd olunan ən əhəmiyyətli yerlər, adlar və hadisələr* haqqında biliklər nümunə çəkilə bilər.

3.2 Konseptual bilik

Konseptual bilik daha mürəkkəb konstruksiyaların tərkib hissələrindəki əsas elementlər arasındakı qarşılıqlı əlaqələrin xüsusiyyətlərini əks etdirir. Konseptual biliklərə aşağıdakılar daxildir:

a) *kateqoriyalar və təsnifatlar haqqında bilik* – əsas elementlər arasında əlaqələr barədə elmdə mövcud olan və qəbul olunmuş təsəvvürlər haqqında bilikdir. Məsələn, *nitq hissələri, yerin geoloji inkişaf dövrləri* haqqında biliklər və s.

b) *prinsiplər və ümumiləşdirici müddəalar haqqında bilik* – müəyyən kateqoriya və təsnifatları özündə cəmləşdirən qanunauyğunluqlar və prinsiplər haqqında biliklərdir. Onların vasitəsilə müəyyən proses, fakt və ya hadisələrin ümumiləşdirici xüsusiyyətləri təsvir olunur. Məsələn, *hüququn fundamental prinsipləri və ya fizikanın əsas qanunları* haqqında biliklər buraya daxildir.

c) *nəzəriyyələr, modellər və strukturlar haqqında biliklər* – bu, elmin hər hansı bir qrup hadisə ilə bağlı təsvirini və ya proqnozunu verdiyi müxtəlif paradigma və konsepsiyalar haqqında bilikdir. *Tektonik plitələrin hərəkəti nəzəriyyəsi, hakimiyyətlərin bölünmə və ya nəzarət, tarazlıq sistemi nəzəriyyəsini* bunlara misal olaraq göstərmək olar.

3.3 Prosedur bilik

Prosedur bilik tədqiqat metodları eləcə də, müxtəlif bacarıqlardan, alqoritmlərdən,

texnika və metodlardan istifadə meyarları haqqında biliklərdən ibarətdir. Əgər faktual bilik və konseptual bilik birlikdə "nə?" sualına cavab verirsə, prosedural bilik "necə?" sualına cavab verir. Buraya daxildir:

a) *xüsusi bacarıq və alqoritmlər haqqında biliklər* müəyyən bir problemi həll etmək üçün həyata keçirilən konkret hərəkətlər toplusunun yerinə yetirilməsi ardıcılığını əks etdirir. Məsələn, *kvadrat tənliklərin həlli qaydalarını və ya fəllərin birləşmə qaydaları* haqqında biliklər.

b) *spesifik texnika və metodlar haqqında bilik* elmi metodlar və tədqiqat üsulları haqqında bilikləri əhatə edir. Sabit nəticə ilə bitən xüsusi bacarıq və alqoritmlərdən fərqli olaraq, bəzi prosedurlar əvvəlcədən müəyyən edilmiş tək bir cavab və ya həll yolu ilə nəticələnmədikdə onlar, bu bilik növünə aid edilir. Məsələn, *ictimai elmlərdə tədqiqat metodları və ya ədəbi tənqidin müxtəlif üsulları* haqqında biliklər bu növə aiddir.

c) *müvafiq prosedurların istifadəsini tənzimləyən meyarlar haqqında biliklər* – müəyyən bir vəziyyətdə dəqiq bir metodun, alqoritmin və ya prosedurun seçilməsinə kömək edən şərtlərin təsviri haqqında olan biliklərdir. Məsələn, *cəbri tənliklərin həlli yollarını müəyyən edən meyarlar* haqqında biliklər buraya daxildir.

3.4 Metakoqnitiv bilik

Bütövlükdə idrak prosesi, eləcə də idrak subyektinin haqqında bilikdir. Metakoqnitiv biliklərə aşağıdakılar daxildir:

a) *strateji biliklər* – öyrənmə, əsaslandırma və problemin həlli üçün əsas strategiyalar haqqında biliklərdir. Bu strategiyalar tələbələrin öyrəndiklərini necə yadda saxlayacaqlarını, məlumat mənbələrindən necə istifadə edəcəklərini, həmçinin auditoriyada və ya müstəqil öyrəndiklərini necə tətbiq edəcəklərini izah edir. Bu biliklər sayəsində tələbələr idrak prosesini müstəqil şəkildə planlaşdırma, bilik səviyyələrini qiymətləndirə, həmçinin başa düşülməsi çətin olan mövqeləri təkrarlamaq və möhkəmləndirməklə onu tənzimləyə bilirlər. Buraya həm də idrak problemlərinin həlli yolları haqqında biliklər yəni, deduksiya və induksiya kimi ümumi elmi metodlar, arqumentasiya qaydaları və s. haqqında biliklər aiddir.

Nümunə kimi *müxtəlif yadda saxlama üsulları, diaqramın qurulması, özünüyoxlama və s. kimi təşkilati və idrak strategiyaları* misal çəkilə bilər.

b) *kontekst əsaslı və şərti biliklər* daxil olmaqla *müxtəlif idrak məsələləri*. Bu, müəyyən düşünmə üsullarının hansı şəraitdə tətbiq oluna biləcəyi, hansı kontekstdə düzgün, yaxud yanlış başa düşülə biləcəyi və s. haqqında biliklərdir. Belə ki, buraya müəyyən strategiyaların tətbiqinə təsir edən mədəni, sosial normalar haqqında biliklər aid edilə bilər.

c) *özünüdərkətmə* – tələbələrin həm öz biliklərinin həcmi, həm də keçməli olduqları müxtəlif qiymətləndirmə metodlarının, onların səviyyəsinin nə dərəcədə uyğun əks etdirməsi haqqında təsəvvürdür. Bu bilik növünə aşağıdakılar daxildir: insanın özünün nəyi başa düşməsi və nəyi başa düşməməsi haqqında bilik, müəyyən bir işi yerinə yetirmə prosesində onun şəxsi marağının nə olması haqqında bilik və s.

d)

4. İdrak prosesinin mərhələləri

Bluma görə idrak prosesi altı səviyyədən ibarətdir. Bunlar yadda saxlama, anlama, tətbiqetmə, təhlil, qiymətləndirmə və yaratmadır. Hər bir səviyyənin izahı və tapşırıq misalları bu fəslin davamında öz əksini tapmışdır.

4.1. Yadda saxlama

Blum taksonomiyasında ən birinci səviyyə alınan məlumatın yaddaşda saxlanması, qalan beşi isə onun yaradıcı tətbiqi ilə bağlıdır. Tələbədən öyrəndiyi materialı təkrarlamasını, yeni əvvəllər aldığı məlumatı sadəcə olaraq yada salmasını istəsək; bu halda onun yadda saxlama kimi idraki qabiliyyətinə müraciət edilir. Bu zaman təhsilalan doğru seçim etmə, müəyyənləşdirmə və reproduksiya bacarıqlarından istifadə edə bilər.

a) *müəyyənləşdirmə* – alınan məlumatın əvvəllər məlum olan biliklərlə müqayisəsidir. Artıq sahib olduğunuz məlumatın müəyyənləşdirilməsi və yenidən ifadə edilməsini əhatə edir. Əvvəllər mənimsənilmiş məlumatın yeni məlumatlarla uyğunlaşdırılmasını təmin etmək üçün uzunmüddətli yaddaşdan informasiyanın üzə çıxarılmasına xidmət edir.

Tapşırıq nümunəsi: iki siyahıda təqdim olunmuş termin və tərfi arasında uyğunluğun müəyyənləşdirilməsi; təqdim edilmiş məlumatın yanlış və ya doğru olduğunun müəyyənləşdirilməsi və ya bir neçə variantdan ən uyğun olanının seçilməsi.

b) *təkrar olunma* – bu, verilən suala cavab tapmaq üçün uzunmüddətli yaddaşdan məlumatın üzə çıxarılmasıdır.

Tapşırıq nümunəsi: açıq suala cavab vermək məqsədilə tərif vermək, riyazi əməliyyatı yerinə yetirmək, bezi hadisələr və ya şəxslərlə əlaqəli detalların müəyyənləşdirilməsi.

4.2. Anlama

Yeni məlumatla əvvəlki öyrənmə prosesində əldə edilmiş biliklər arasında əlaqə yaratmaq bacarığıdır. Anlama aşağıdakı formaları əhatə edir:

a) *şərhetmə* – məlumatın bir ifadə formasından digər ifadə formasına çevrilməsidir; məsələn, ədədi formada izah olunan materialın öz sözlərinizlə ifadə etmək və əksinə. Tapşırıqlar həm açıq, həm də qapalı suallar formasında hazırlana bilər.

b) *təsviretmə* – müəyyən əlamətlər əsasında konkret fakt və ya hadisələrin daha ümumi kateqoriyaya aid olan nümunələrinin verilməsidir. Bu bacarığı qiymətləndirməyə yönəlmiş tapşırıq nümunələri: bir və ya bir neçə konkret nümunənin təqdim edilməsi, siyahıdan illüstrativ nümunənin seçilməsi.

c) *təsnifatlandırma* – müvafiq xüsusiyyətlərə malik olan bu və ya digər faktların və ya hadisələrin aid edilə biləcəyi kateqoriyanın müəyyən edilməsidir. Bu və ya digər faktların hansı kateqoriyaya aid edilə biləcəyini müəyyən etmək, yaxud müəyyən bir təsnifatdan hər hansı bir kateqoriyanı seçmək, yaxud hər hansı fakt və ya hadisənin baş verdiyi siyahını digər kateqoriya ilə müqayisə etmək formasında tapşırıqlar hazırlana bilər.

d) *xülasəvermə* – təqdim olunan məlumatın mənasını bir və ya bir neçə cümlə ilə

ifadə etməkdir. Tələbədən tapşırıq olaraq təqdim olunan hissəyə başlıq verməsini və ya siyahıdan bir başlıq seçməsi istənile bilər.

e) *nəticəçıxarma* – bir neçə fakt və ya vəziyyət üçün ümumi olan prinsip və ya qaydanın seçilməsidir. Bunun üçün tapşırıq nümunəsi olaraq bütün uyğun fakt və ya vəziyyətlərin birlikdə nəzərdən keçirilməsi nümunəsi verile bilər.

f) *müqayisəetmə* – hər hansı obyekt, fakt və ya hadisələrin müvafiq elementləri arasında oxşarlıq və ya fərqlərinin tapılmasıdır. Bunun üçün müqayisə edilən obyektlərin hissələri arasında uyğunluğu göstərmək lazımdır.

g) *izahetmə* – səbəb-nəticə modelinin qurulması hesabına həyata keçirilir. Bu qabiliyyətin qiymətləndirilməsinə əsaslandırma (baş verən hadisənin səbəbinin müəyyənləşdirilməsi), çətinliklərin aşkar edilməsi (sistemdə fəaliyyətsizliyə səbəb olan çatışmazlığın tapılması), dəyişikliklər edilməsi (yeni nəticənin əldə edilməsi üçün zərurişəraitin öyrənilməsi), həmçinin proqnozlaşdırma (sistemin bir hissəsində baş verən dəyişikliklərin bütövlükdə bütün sistemə necə təsir etdiyini müəyyən etmək) aiddir.

4.3. Tətbiqetmə

Tapşırıqları yerinə yetirmək və ya problemləri həll etmək üçün müəyyən prosedurların yerinə yetirilməsidir. Beləliklə, tətbiq prosedur bilikləri ilə sıx bağlıdır. Həll olunan problemin mürəkkəbliy səviyyəsindən asılı olaraq tətbiqi iki kateqoriyaya bölmək olar:

a) problemin həlli – bu zaman texnika və metodlarla deyil, spesifik bacarıq və alqoritm biliklərinə, həmçinin artıq tanış olan tapşırıq növlərinin həllinə diqqət yetirilir. Addımların müəyyən ardıcılığını yerinə yetirməkdən ibarət olur və əvvəlcədən müəyyən edilmiş son nəticəyə gətirib çıxarmaq üçün nəzərdə tutulur.

b) həyata keçirmə – müəyyən bir problemin həllidir, bu müddət ərzində tələbə əvvəlcə onu dərk etməli. İlk olaraq tələbəyə məlum olmayan problemin həlli üçünən uyğun olan yolun və ya metodun seçilməsinə yönəlir. Bunun üçün tələbə problemin həlli üsullarını müəyyənləşdirməli və yalnız bundan sonra tapşırığı yerinə yetirməyə başlamalıdır. Tələbə prosesual biliklə yanaşı, konseptual biliklərə müraciət edir, həmçinin tətbiqlə yanaşı, anlama və yaratma kimi üsullardan istifadə edir.

4.4. Təhlil

Təhlil təlimin əvvəlki səviyyələrində əldə edilmiş bilikləri dərinləşdirməyə və qiymətləndirməyə və ya yeni biliklərin yaradılmasına kömək edir. Təhlil tələbələrə faktları rəylərdən ayırmağa, nəticələrini əsaslandırmağa, vacib olan və olmayanı ayırd etməyə, ideyaların bir-biri ilə necə əlaqəli olduğunu müəyyən etməyə, vacib fikirləri artıq ideyalardan və ya mövzulardan ayırmağa, məqsədlərini dəstəkləmək üçün sübutlar tapmağa kömək edir. O, həmçinin öyrənilən materialın tərkib hissələrinə bölünməsinə və bu hissələrin bir-biri ilə və bütövlükdə strukturla necə əlaqəli olduğunu öyrənməyini əhatə edir.

a) *diferensiasiya* vahid strukturun müxtəlif hissələrinin əhəmiyyət dərəcəsinə görə müəyyən edilməsi, onların rollarının müəyyən edilməsi prosesidir. Tapşırıq kimi, *tələbələrə müəyyən bir prosesin əsas mərhələlərini və ya hər hansı bir rəvayətin əsas məqamlarını vurğulamağı* təklif etmək olar.

b) *təşkilətmə* – strukturdakı tərkib elementləri arasında qarşılıqlı əlaqənin,

ardıcılığın qurulmasıdır. Təşkil etmə əvvəlcə tərkib hissələrini ayırmaq və sonra bir-biri ilə əlaqəsini göstərmək üçün lazım olan fərqləndirmə ilə birlikdə istifadə olunur. Təşkil etməyə misal olaraq, ayrı-ayrı hadisələr arasında səbəb-nəticə əlaqəsinin açıldığı tarixi dövrün təsvirini göstərmək olar. Bir tapşırıq olaraq *hər hansı bir araşdırmada onun tərkib hissələrini (hipotez, metod, məlumat və nəticəyə) ayırmaq* təklif edilə bilər.

c) *atribusiya* müəllifin nöqtəyi-nəzərinin, yəni dekonstruksiya prosesinin müəyyən edilməsidir. Anlamadan fərqli olaraq, atribusiya müəllifin nə demək istədiyini başa düşməsinə əlavə olaraq həm də onun motivlərini vurğulayır. Tələbə biliyinin yoxlanılması məqsədilə ya *müəllifin motivlərini izah edən mümkün variantların siyahısı ilə suala cavab verməyi* və ya *müəllifin niyyətləri barədə fikirlərlə "razıyam"/"razı deyiləm" cavab variantlarını sadalamağı* istənile bilər.

4.5. Qiymətləndirmə

Qiymətləndirmə – meyar və ya standartlar əsasında mühakimə etmədir. Bu zaman keyfiyyət, səmərəlilik, effektivlik və davamlılıq kimi meyarlar istifadə edilə bilər. Bunlar keyfiyyət və ya kəmiyyət standartları ola bilər. Standartlar meyarlara datətbiq edilir (bu və ya digər prosesin kifayət qədər keyfiyyətli olub-olmamasını müəyyən etmək üçün). Qiymətləndirmə *test* (nizamlılıq və ardıcılıq dərəcəsi əsasında aparılır) və *tənqidə* (xarici qaydalara və ya gözləntilərə uyğun olaraq) bölünür.

Yoxlama hər hansı bir prosesdə və ya məhsulda daxili uyğunsuzluqların və ya səhvlərin aşkar edilməsinə xidmət edir. Yoxlama nəticənin ilkin şərtlərdən nə dərəcədə fərqləndiyini müəyyənləşdirir. Verilən fərziyyənin təsdiq olub-olmadığını, təqdim olunmuş materialın bir-birinə zidd hissələrə malik olub-olmadığını aşkar edir.

Planın effektivliyinin müəyyənləşməsi üçün planlaşdırma ("yaratma" kateqoriyasından), həyata keçirmə ("tətbiqetmə" kateqoriyasında) və yoxlama birlikdə tətbiq edilməlidir.

Tənqid xarici meyarlar və ya standartlar əsasında öyrənilən mövzunun həm müsbət, həm də mənfi cəhətlərini nəzərə alan qiymətləndirmədir. Tənqid nümunələri hər hansı bir problemin həlli yollarının səmərəliliyinin qiymətləndirilməsini ehtiva edən vəzifələr ola bilər.

4.6. Yaratma

Elementlərin onlardan yeni bir məhsul, quruluş yaratmaq məqsədi ilə birləşməsidir. Bu prosesi üç mərhələyə bölmək olar:

- tələbənin problemi anlamağa və mümkün həll yollarını tapmağa çalışması zamanı problemin qoyulması;
- işçi planın tərtibi zamanı qərarın planlaşdırılması;
- tələbənin planı uğurla tamamladığı qərarın icrası.

Generasiya – problemin həlli üçün işçi hipotezlərin irəli sürülməsidir. Tələbələrin qabiliyyətini qiymətləndirmək üçün mümkün nəticələrin proqnozlaşdırılması vəzifəsi və ya problemin mümkün həlli yollarını tapmaq vəzifəsi kimi üsullardan istifadə edə bilərsiniz.

Planlaşdırma – qarşıya qoyulmuş məsələnin həlli metodunun işlənilib hazırlanmasıdır. Tələbə biliyinin qiymətləndirilməsi üçün tədqiqat işi planının işlənilib hazırlanmasını əhatə edən tapşırıqın yerinə yetirilməsi təklif oluna bilər.

Hazırlama – yeni müəyyən meyarlara cavab verən son məhsulun hazırlanması.
Tapşırıq nümunəsi: layihənin tərtib edilməsi. Praktiki tapşırığı yerinə yetirərkən bütün sadalanmış idrak prosesləri bir-birindən təcrid olunmuş şəkildə deyil, qarşılıqlı əlaqədə baş verir. Belə ki, əgər esse yazmaq lazımdırsa, tələbə əvvəlcə istifadə edə biləcəyi məlumatı yadda saxlamalı, sonra plan hazırlamalı, işi yazmalı və onun məzmununu tənqidi qiymətləndirməlidir.

5. Qiymətləndirmədə Blum taksonomiyasının tətbiqi

Qiymətləndirmə prosesində blum taksonomiyaya istinad edilməsi üçün müvafiq sual və tapşırıqların formalaşdırılması məqsədilə cədvəl 4-də müraciət edilə bilər.

Cədvəl 4. Blum taksonomiyasının səviyyələri üzrə sual və tapşırıq nümunələri

Taksonomiya səviyyəsi	Suallar	Tapşırıq növü
<i>Yadda saxlama</i>	"....." ifadəsinin mənası nədir? "....." kim və ya nə idi? "....." hadisənin niyə başverdiyini izah edin? "....." ifadəsi doğrudur yoxsa yanlış?	Tərifinizi müzakirə edin Mətnə qeyd olunanların hamısını sadalayı "....." uyğun bir bənzətmə verin Ən əhəmiyyətli faktları əks etdirən cədvəl hazırlayın.
<i>Anlama</i>	Nəyi nəzərdə tutduğunuza misal gətirə bilərsiniz...? Sizcə kim...? Öz sözlərinizlə yazıda necə ifadə edərdi "....."də əsas personaj kimidi?	Bənzərliklər və fərqlər cədvəlini tərtib edin Hekayəni öz sözlərinizlə ifadə edin Əsas fikrin nə olduğunu təsvir edin Qısa nəticə hesabatını yazın.
<i>Tətbiqetmə</i>	Sizcə, son nəticə necə olacaq? Siz "....." haqqında hansı əlavə məlumatı toplaya bilərsiniz? "....." və "....." arasındakı əlaqəsi var? Sizcə, əgər "....." baş versətsə necə olacaq?	Son nəticəyə nail olmaq üçün lazımı addımların siyahısını tərtib edin Uyğun ola biləcək müxtəlif üsulları araşdırın Məsələni qrup şəklində müzakirə edin Bir qrup yoldaşınızla birlikdə növbəti addımlar haqqında müzakirə aparın
<i>Təhlil</i>	Başqa hansı mümkün nəticələri görürsünüz? Problemlərin yaranma ehtimalının dərəcəsi nə qədərdir? Təcrübələrinizi təqdim olunanlarla necə müqayisə edə bilərsiniz? "....." gündəlik həyatınızla necə əlaqəsi var?	Seçilmiş məlumatları təsvir edən bir grafik çəkin. Problemin mənbəyini göstərən bir diaqram çəkin. Bu və ya digər hadisənin öyrəndiyimiz mövzuya necə aid olduğunu hesabat formasında izah edin "....." təcrübənizlə necə əlaqəli olduğunu qrup yoldaşınızla müzakirə edin
<i>Dəyərləndirmə</i>	"....." baş verməsi sizcə yaxşıdı yoxsa, pis? Daha münasib həll yolu varmı? Mövqeyinizi necə müdafiə edə bilərsiniz? "....." baş verməsi nə qədər təsirli oldu?	Fikrinizi bildirmək üçün təklif hazırlayın Vacib hesab etdiyiniz beş qayda haqqında təlimat hazırlayın Hadisəyə münasibətinizi yazın Marketinq kampaniyasını adlandırın və planlaşdırın
<i>Yaratma</i>	Nəticələrinizi necə genişləndirə bilərsiniz? Daha hansı məsələləri həll etmək lazımdır?	Vacib hesab etdiyiniz beş qayda haqqında təlimat hazırlayın Tövsiyə edə biləcəyiniz? Dəyişikliklər barədə layihə hazırlayın. Öyrəndiklərinizi digər

	Nə demək istədiyinizə dair hansı misal gətirə bilərsiniz? "....." və "....." necə ayırdedərdiniz?	fənlərdə keçdiyiniz mövzularla əlaqələndirin. Blok diaqramı hazırlayın
--	---	---

Mənbə: Preville (2018).

Blum taksonomiyası öyrənmə səviyyələrinə uyğun olaraq sual növlərini əlaqələndirməyə imkan yaradır (Cədvəl 5). Bunun üçün aşağıdakı addımlara ardıcıl olaraq əməl edilməsi kifayət edir.

1. Öyrənmə, təlim nəticəsini müəyyən etmək;
2. Aktiv feili (məlum növ feillər) təyin etmək;
3. Blum taksonomiyasının müvafiq səviyyəsini müəyyənləşdirmək;
4. Müvafiq qiymətləndirmə metodu formalaşdırmaq.

Cədvəl 5. Blumun öyrənmə səviyyələrinin sual növləri ilə əlaqəsi

<i>Öyrənmə/təlim nəticəsi</i>	<i>Feil</i>	<i>Taksonomiya səviyyəsi</i>	<i>Qiymətləndirmə metodu</i>
Reklam strategiyasını forma-laşdırmaq amilləri sadalayır	sadalamaq	Yadda saxlama	Açıq sual
Müəyyən bir turistik məhsul təsirgöstərən marketing amillərini təhlil edir	təhlil etmək	Təhlil	Müzakirə
Turist destinasiyasının inkişaf planını hazırlayır	hazırlamaq	Yaratma	Esse

Mənbə: Preville (2018).

Taksonomiyanın hər hansı səviyyəsi üçün uyğun qiymətləndirmə metodunu seçmək üçün Cədvəl 6-ya müraciət etmək olar.

Cədvəl 6. Qiymətləndirmə metodlarının Blum taksonomiyası səviyyəsinə uyğunlaşdırılması

	Yadda saxlama	Anlama	Tətbiq	Təhlil	Qiymətləndirmə	Yaratma
Birdən artıq doğru cavabı olan test sualları	+	+	+	+/-	-	-
Doğru-yanlış tipli suallar	+	+	-	-	-	-
Uyğunlaşdırma	+	+	-	-	-	-
Qısa cavab / sözlə ifadə olunan cavab	+	+	+	+/-	-	-
Esse, müzakirə	-	-	+/-	+	+	+
Şifahi qiymətləndirmə	-	-	+/-	+	+	+
Şərhetmə	+/-	+/-	-	-	-	+
Layihə təklifin hazırlanması	-	-	+	+/-	-	+
Tədqiqat işinin aparılması	-	-	-	+	+	+

Şərti işarələr					
+	uyğundur	-	uyğun deyil	+/-	qismən uyğundur

Mənbə: Preville (2018).

Əlavə 1-də idrak prosesinin mərhələləri üzrə istifadə edilə biləcək feillərin siyahısı təqdim olunmuşdur. Hər bir sualı təsnif edərkən, onun həllində istifadə ediləcək ən mürəkkəb idrak prosesinin növünü müəyyən etmək lazımdır. Yəni, sualı həll edərkən əvvəlcə lazımı tərif xatırlanılır, daha sonra təhlil edilir. Bu tip sualın yüksək kateqoriya ola təhlil səviyyəsinə aiddir.

Qeyd etmək lazımdır ki, orta təhsil müəssisəsində təhsil prosesində hər bir fənn Blum taksonomiyasının bütün mərhələlərini əhatə etməyə bilər. Bu, fənnin ixtisas üçün əhəmiyyət dərəcəsindən asılıdır. Digər tərəfdən, ixtisas üçün profilli fənlər mümkün qədər Blum taksonomiyasının bütün altı səviyyələrini əhatə etməlidir.

Əlavə 1. İdrak prosesinin mərhələləri üzrə feillər

Yadda saxlama	Anlama	Tətbiq etmə	Təhlil	Qiymətləndirmə	Yaratma
adlandırmaq aid etmək əlaqələndirmək əzərləmək göstərmək ifadə etmək köçürmək müəyyən etmək nəzərdən keçirmək öyrənmək qaydaya salmaq qeyd etmək sadalamaq sitat gətirmək siyahıya daxil etmək tanımaq tapmaq təkrar etmək təqdim etmək təsevvür etmək təsvir etmək toplamaq yada salmaq yazıb götürmək yerləşdirmək	aydınlaşdırmaq ayırmaq bildirmək birləşdirmək deyişmək düzəltmək eyniləşdirmək əlaqələndirmək əsaslandırmaq fərqləndirmək genişləndirmək göstərmək hesablamaq həll etmək inkışaf etdirmək istifadə etmək işlətmək köçürmək qabaqcadan bildirmək icmal vermək ifadə etmək izah etmək məlumat vermək müzakirə etmək nəticə çıxartmaq seçmək səciyyələndirmək şərh etmək təkrar etmək tərcümə etmək təsdiq etmək təsnif etmək təsvir etmək ümumiləşdirmək yerləşdirmək	dəyişdirmək düzəltmək eskizini hazırlamaq əlaqələndirmək göstərmək hazırlamaq hesablamaq həll etmək inkışaf etdirmək istifadə etmək işlətmək köçürmək qabaqcadan bildirmək qiymətləndirmək müəyyən etmək nəzərdən keçirmək nümayiş göstərmək seçmək siyahı hazırlamaq şərh etmək tamamlamaq tapmaq təcrübə etmək tədqiq etmək təkmilləşdirmək tərtib etmək təşkil etmək tətbiq etmək	araşdırmaq ayırmaq ayırmaq bölmək bölüşdürmək yerləşdirmək eyniləşdirmək əlaqələndirmək fərqləndirmək göstərmək hesablamaq məhdudlaşdırmaq misal gətirmək müəyyən etmək müqayisə etmək nəticə çıxartmaq nizama salmaq sual vermək təcrübə etmək tədqiq etmək təhlil etmək tənqid etmək təsnif etmək təsvir etmək yoxlamaq	ayırmaq bəyənmək əlaqələndirmək əlavə etmək əsaslandırmaq fərqləndirmək güman etmək hesablamaq həll etmək izah etmək qabaqcadan bildirmək qeyd etmək qiymətləndirmək müdafisə etmək müqayisə etmək nəticəyə gəlmək seçmək sübut etmək şərh etmək tənqid etmək təsdiq etmək təsis etmək tövsiyə etmək uyğunlaşdırmaq yekunlaşdırmaq yenidən baxmaq	birləşdirmək dəlil gətirmək deyişdirmək düzəltmək əlaqələndirmək fikirləşmək hazırlamaq xülasə etmək idare etmək inkışaf etdirmək isbat etmək izah etmək qurmaq naql etmək plan qurmaq tapmaq təklif etmək tərtib etmək təsis etmək təsnif etmək təşkil etmək toplamaq uyğunlaşdırmaq ümumiləşdirmək yaratmaq yekunlaşdırmaq yenidən qurmaq yenidən yazmaq

Mingəçevir Turizm Kolleci publik hüquqi şəxsi, Pedaqoji Şurasının "13" sentyabr 2024-cü il tarixli qərarı ilə təsdiq edilmişdir (protokol № 01).